

תוכן העניינים

מבוא	2
פרק א': מלחמת העולם השנייה ביוון	3
פרק ב': יהודי סלונקי במהלך מלחמת העולם השנייה	4
1. קהילת סלונקי; רקע והרכב	4.....
2. תקופות השואה בסלונקי	4.....
2.1 הכיבוש הגרמני	4.....
2.2 הגיוס לעבודות הכפייה	5.....
2.3 אכיפת חוקי נירנברג	5.....
2.4 השילוחים למחנות ההשמדה בפולין	6.....
פרק ג': ההנהגה היהודית בקהילת סלונקי במהלך מלחמת העולם השנייה	7
1. קהילת סלונקי בנשיאותו של שבתאי שאלתיאל	7.....
2. קהילת סלונקי בנשיאותו של הרב ד"ר קורץ	8.....
3. פעולותיה של הועדה המרכזית בקהילה במהלך שנות השואה	11.....
סיכום	13

מבוא

מילים רבות נשפכו ויריעות אין ספור נכתבו על אודות הנוראה שבמלחמות – מלחמת העולם השנייה. הספרות - לסוגותיה השונים, מיזמי הנצחה, ארכיונים, מכון תיעוד ומחקר, תכניות לימוד רשמיות - כל אלו חוקרים ומתעדים את ימי השואה מן ההיבטים השונים, תוך חתירה להצפת הדברים במרחב הציבורי ולהנחלת העובדות ההיסטוריות המצמררות וחי הקהילות השונות טרם השואה ובמהלכה.

אכן, במשך השנים נחקרו קהילות יהודיות רבות ומגוונות - אשר רובן נכחדו בשואה האימה – והועלו, באמצעים תרבותיים שונים, לזיכרון הקולקטיבי הלאומי.

אולם, למרבה הכאב, ישנם מוקדים אשר ההתייחסות אליהם שונה; במהלך השנים, נראה היה כי קהילת סלוניקי, שמנתה 55,000 יהודים אשר רובם ככולם נספו במחנות ההשמדה, הודרה מן הזיכרון הממוסד עד לשנות השמונים. זאת, על אף כי מלבד קורות יהודי הקהילה בתקופה זו והשתלשלות המאורעות עד להשמדה ההמונית התאפיינה הקהילה בהנהגה שקיימה שיתוף פעולה עם הנאצים, ובכך מתייחדות העובדות ההיסטוריות הקשורות בה ומעלות עניין ציבורי.

אמנם, בעשורים האחרונים הורחב והועמק המחקר לתולדות סלוניקי וקורות תושביה בשואה ואף הוקמו מכונים ויוזמות ייעודיים לעניין, אך עדיין לא זכו הדברים לחשיפה המונית כקהילות ליטא ופולין.

לאור זאת, תעסוק העבודה בחקר אחר השתלשלות המלחמה בסלוניקי ובהתנהלות ההנהגה היהודית בעיר, תוך התמקדות בדמותו של הרב קורץ, סקירת מעשיו וריכוז הדעות אודותיו. לשם הבהרת הדברים באופן עובדתי ואמין, תוך הצגת עדויות שונות, לוקטו מאמרים אקדמיים הסוקרים את שואת יהודי יוון וסלוניקי, תוך תיארוך וציון עובדתי מדויק. כמו כן, נעשה שימוש נרחב במאמרי עדות כיומנו של עו"ד יום טוב יקואל, מראשי הוועדה בסלוניקי, ודבריו של מטרסו – ניצול שואת סלוניקי.

העבודה תורכב באופן הבא: ראשית, תוצג סקירה מקוצרת על מלחמת העולם השנייה ביוון. שנית, תפורט סדר המלחמה ואפיוניה בסלוניקי היהודית ולאחר מכן תורחב אופייה של ההנהגה היהודית בסלוניקי ויצגו הטענות והעדויות להתנהלותו של הרב קורץ.

פרק א': מלחמת העולם השנייה ביוון

ב-1940, כשנה לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה, הגיעה המלחמה ליוון. ב-10 ביוני כרתה איטליה, בראשותו של מוסוליני, ברית עם היטלר ולאחר מכן, ב-28 באוקטובר, הותקפה יוון על ידי צבאותיה של איטליה. מתקפה זו היתה כעין נקמה ותגמול של מוסוליני. זאת, כפי העולה מדבריו של צ'יאנו, שר החוץ האיטלקי, ביומו; צ'יאנו טוען כי מוסוליני נמלא זעם לשמע הסכמי גרמניה-רומניה שנעשו מאחורי גבו וסיכמו על אודות הקמת ביסים צבאיים גרמניים ברומניה. מוסוליני, שחפץ לבלום את השפעת הגרמנים ולהחזיר את האיזון בין המעצמות – פליש ליוון ללא הודעה מוקדמת.¹

הצבא היווני – שהתנגד וניסה לבלום את מעבר הצבא האיטלקי לגבולות המדינה – הותקף לאורך גבול אלבניה והצליח לבלום את הפלישה האיטלקית עד למרכז אלבניה. רק מאוחר יותר, ב-6 באפריל 1941 פלש הצבא הגרמני ליוון דרך יגוסלביה ובולגריה, בעקבות כישלונה של איטליה בניסיון הלחימה ביוון.

הצבא הגרמני פלש ליוון דרך יגוסלביה ובולגריה. צבאותיה של יוון ואף כוחות הסיוע הבריטי לא הצליחו לבלום את המתקפה, וכך, במשך שבועיים בלבד, הצליחה גרמניה לכבוש את יוון כולה, מלבד האי כרתים שנכבש רק בסוף מאי. מיד לאחר מכן התאבד ראש ממשלת יוון ועמנואל טסודרוס מונה תחתיו. ב-21 באפריל, חתם הגנרל גאורגיוס טסולאקוגלו על הסכם כניעה ללא אישור הממשלה והצבא.²

עם השלמת הכיבוש, המשיכה יוון לשמור על עצמאותה באופן רשמי בלבד והיא חולקה לשלושה אזורי כיבוש: איטלקי, בולגרי וגרמני. האיטלקים שלטו על אזורי המרכז, הבולגרים קבלו את שטחי תראקיה המערבית ומקדוניה המזרחית והגרמנים בתראקיה המזרחית, במקדוניה המרכזית והמזרחית ובאי כרתים. בעקבות חלוקה זו, היתה נתונה סלוניקי – ובה, כאמור, מרבית יהודי יוון – כ-59,000 איש – תחת השלטון הגרמני.

גורלם של יהודי יוון בשואה, ששיעור השמדתם עומד על כ-90%, השתנה בין אזורי הכיבוש השונים. בשלב הראשון, הופעלו תכניות ההשמדה באזור שהיה נתון תחת השלטון הגרמני והבולגרי. בשלב השני, עם תבוסת האיטלקים וכיבושם של שטחי צפון ומרכז המדינה על ידי גרמניה ב-1943, החלה לפעול מדיניות ההשמדה גם באזורי הכיבוש האיטלקי והיא התבצעה באביב-קיץ 1944.³

¹ קארפי, ד' (1984). "יהדות יוון בתקופת השואה". בתוך: צ' אנקורי (עורך), יהדות יוון לדורותיה מאז ועד עתה, תל אביב, עמ' 107.

² ריבלין, ב' (2014). השואה ביוון. בתוך: ג'ניאו א' (עורך), יוון, ירושלים: משרד החינוך והתרבות-המזכירות הפדגוגית.

³ ריבלין, ב' (1999). יהודי יוון בשואה – סקירה היסטורית. בשביל הזיכרון, 33, עמ' 25.